

Det kvinnliga och orgelmusiken

Under v 42-43 hölls en orgelfestival i Göteborg med temat "Bach and the Lutheran legacy" samt "Female organists and composers." Festivalen var en utvidgning av den årliga Akademien som hållits sedan 1992. Målsättningen var att i år nå en större publik och vara en viktig plattform i Göteborgs kulturliv. Detta återspeglades i nya scener för festivalen, bla annat stadsbiblioteket och konserthuset, men även att ett stort antal konserter lades i Göteborgs domkyrka. Den skara som hade anmält sig till Akademi-delen av programmet hade en fullspäckad vecka som förutom konserterna innehöll ett stort antal masterclasses, föreläsningar och presentationer. I den här texten får vi möta en av deltagarna, Hanna Drakengrens, helt egna funderingar kring hur de olika temana vävdes samman med ett särskilt fokus på delen kring de kvinnliga organisterna.

En orgelfestival med 36 medverkande i programmet och hela 19 av dessa är kvinnor. Det hände under Göteborgs orgelfestival 20-29 Oktober där ett av temana var just "Female organists and composers." Det är lätt att känna sig skeptisk till den typen av upplägg. Måste kvinnor "kvoterats" in? Men som deltagare i festivalen – och kvinnlig organist – kom jag mer och mer att uppskatta initiativet som Hans Davidsson tagit. Att på denna typ av brett upplagd konferens/festival, där det andra bärande temat var "Bach and the Lutheran legacy", få möjligheten att träffa så många högt utbildade och begåvade musiker och musikteoretiker som dessutom var kvinnor var en stor förmån. De två olika temana vävdes dessutom samman på ett naturligt sätt under alla 10 dagarna.

Som en röd tråd i programmet löpte Ruth Tatlows forskning kring Bachs musik utifrån matematiska proportioner och symmetrin i hans publicerade verk. Hon har i sin forskning, som resulterat i boken "Bachs numbers- compositional proportion and significance" kunnat visa att Bach eftersträvat proportioner i sina publicerade verk, enligt sin tids tro på den fullkomliga skapelsen och att konsten bör eftersträva att avspegla den. Det fullkomliga gestaltas i proportioner 1:1 eller 1:2 och hon beskrev hur denna symmetri genomsyrade Bachs publicerade verk, i synnerhet Clavierübung I-IV.

Annette Richards talade om och gestaltade kvinnans roll i 1700-talets musikliv. En dold roll, men viktig för musikpublicering och musikskapande. I hemmen fanns ett rum där kvinnan, såväl som mannen, fick lära sig att spela klaver, inte för att uppträda på de stora scenerna eller i kyrkorummet. Nej, kvinnans förhållande till musiken var en del av det som beskrivs i titeln "Clavierübung". Übung betyder övning och användes, enligt Annette Richards, om andliga övningar som man utförde dagligen för att växa i tro och mogna som människa. Klaverspelet var en av dessa discipliner och för detta ändamål publicerades musik. I hemmiljön musicerade både män och kvinnor på klavikord och kanske på orgel eller cembalo i den mån det fanns i huset.

I sin konsert valde Annette Richards att välja musik som kvinnor troligen hade kunnat komma i kontakt med under 1600-talet. Från publicerad engelsk virginalmusik av Byrd och Schildt till en av Johann Kuhnau's bibliska sonater; den om Jakobs bröllop. I bibelberättelsen träffar Jakob Rakel och blir förälskad. Rakels far Laban sätter upp villkoret att Jakob ska arbeta i sju

år för honom innan han får gifta sig med Rakel. På bröllopsnatten byter Laban ut Rakel mot den äldre dottern Lea. När Jakob upptäcker detta dagen efter blir han arg. Allt detta är nogsammt gestaltat i sonatan. Men slutet gott allting gott, Jakob tjänstgör ytterligare sju år hos Laban och kan därefter ta Rakel som hustru nummer två.

Annette Richards skriver:

Dietrich Buxtehude hade tre döttrar. Vid tiden för hans 60-årsdag, 1703, var de 28 (Anna Margareta), 25 (Anna Sophia) och 20 (Dorothea Catrin) år gamla. Ingen av dem var gifta. Buxtehude själv hade gift sig med sin företrädare Franz Tunders dotter när han tillträdde tjänsten i St Mariakyrkan i Lübeck och när han nu sökte efter sin efterträdare efter sin dör, verkar han ha satt som villkor att efterträdaren skulle gifta sig med Anna Margareta. (egen översättning)

Både Mattheson och Händel besökte kyrkan och visade intresse för tjänsten, men fann inte villkoret med giftermål lockande, så de vände hem igen. Många av tidens organisters döttrar var själva väl skolade i musik men inte tillåtna att musicera i kyrkan och en stor orgel med gudomlig inspiration ansågs inte vara ett instrument för en kvinna. I båda berättelsen om Jakob och berättelsen om Anna Margareta är det slående hur mycket handelsvara en kvinna var.

Att med detta perspektiv i bakhuvudet få förmånen att lyssna till hur fenomenala kvinnliga organister som Anne Laver, Erica Johnson, Gabriella Sjöström, Karin Nelson, Inger-Lise Ulsrud och inte minst det unga stjärnskottet Katelyn Emerson fick orglarna att sjunga var för mig en stor upplevelse. I en blandning från Bach via Durufle och Vierne och vidare till kvinnliga tonsättare som Judith Bingham, Jeanne Demessieux och Rachel Laurin.

Från Jungiansk psykologi hämtar jag begreppen anima och animus, som en bild av det manliga och det kvinnliga inom varje individ. Och lite medvetet provokativt provar jag tanken att orgelkulturen sedan långt tillbaka varit manligt kodad och att animus därmed är ständigt närvarande i interpretationen som förs vidare från lärare till elev. Anima däremot är en glömd och gömd skatt som finns att hitta. I de kvinnliga organisternas spel kunde jag förnimma denna skatt. Det fanns en annan beröring i instrumentet och en ny klang som jag inte kunnat sätta fingret på förut. Det blev en av de stora vinsterna av festivalen att nudda vid denna fundering.

När sen Anna Maria McElwain och Ulrika Davidsson gestaltade Bachs klaververk på klavikord så rann mina tårar och jag kände att det finns en åker att köpa. Den gudomliga proportionen 1:1 kanske kan vara rätt, men eventuellt handlade den aldrig om antal takter, utan om balans mellan det manliga och det kvinnliga. I interpretationen, i det praktiska musicerandet. Jag är glad att jag fick möjligheten att möta detta perspektiv och se hur jag som musiker och kvinna kan vara med i bygget av framtidens kyrkomusik. Och hur vi med en bärande idé och en medveten rekrytering av konsertorganister till våra konserter kan vidga och fördjupa perspektiven på kyrkomusiken.

Hanna Drakengren